

УДК: 594.32:591.5

**МОРФОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ THEODOXUS
FLUVIATILIS РІЧКИ ГУЙВА**

Н.А. Тимошенко, Ю.В. Тарасова

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40,
Житомир, 10008, Україна

Прісноводні молюски – одна з найважливіших та найцікавіших груп безхребетних тварин, що відіграє важливе значення для формування фауни, життя біоценозів. Також вони належать до одних із найпоширеніших тварин, які заселяють майже всі типи прісноводних водойм. Ці безхребетні надзвичайно широко представлені у гідросфері як за кількістю видів, так і за щільністю їх популяцій [1].

Щодо *Theodoxus fluviatilis* (Linnaeus, 1758), то цей вид відіграє важливу роль у природних екосистемах. Лунка річкова є представником родини неритид, найпоширенішим і найвідомішим вітчизняним видом цих передньозябрових молюсків. Лункам належить важлива роль у циркуляції різноманітних речовин і трансформації енергії у природних екосистемах. Їх охоче споживають бентосоїдні риби. Будучи фільтраторами, лунки сприяють самоочищенню водойм від зависей різної природи [2]. Важливою екологічною особливістю є те, що епіойками лунок є олігохети *Chaetogaster limnaei*, котрі, споживаючи церкарій, сприяють тим самим поліпшенню паразитологічної ситуації в природних і штучних водоймах [3]. Водночас ці молюски є проміжними хазяями трематод, марити яких паразитують здебільшого в кишечнику риб і водоплавних птахів [4, 5]. Лунки поширені у таких типах водних об'єктів як водосховища, річки, канали, струмки, лимани.

Матеріалом дослідження слугували власні збори *Th. fluviatilis*, зібрані протягом 2017-2019 р.р. на Житомирщині у середній течії р. Гуйва. Збір молюсків проводили за загальноприйнятою методикою [2]. Досліджено популяції лунок річки Гуйва, проаналізовано морфологічні та екологічні особливості. Тварини цих популяцій мають напівяйцеподібну товстостінну гладеньку черепашку з боковим 2-3-х обертовим завитком і напівокруглим устям, що закривається кришечкою. Оберти розділені неглибоким шовом. Завиток слабо підвищений, з притупленою верхівкою. Поверхня черепашки гладенька, блискуча, з чіткими лініями наростання. Забарвлення поверхні черепашки варіює від сірого, бурого до чорного. Характер малюнку: подовгуваті або округлі світлі (білі або жовтуваті) плями або сітка з темних ліній, що зливаються між собою або без малюнку. Вустя напівовальне. Внутрішня поверхня зовнішнього краю вустя сіра або ясноблакитна. Колумелярна площадка гладенька, сіра або блакитна. Конхіоліновий поясок кришечки жовтий, помаранчевий або червонуватий.

Розміри черепашки: висота до 12 мм, ширина до 8 мм. За нашими відомостями, конхіологічна мінливість найчастіше проявляється у забарвленні поверхні черепашки і колумелярної площадки, характері малюнка, найваріабельнішими кількісними ознаками виявилися висота, ширина черепашки, ширина колумелярної площадки та індекси: висота черепашки до ширини черепашки, висота вустя до ширини черепашки. Тертка має в'ялоподібну форму і належить до ріпідоглосного типу. При зішкрябаючих рухах забезпечується також і перетирання їжі, яка у вигляді дрібних фрагментів поступово просувається з ротової порожнини у глотку. Зуби на передньому кінці тертки від постійної роботи швидко зношуються, випадають та звичайно заковтуються молюском разом із кормовим субстратом.

Швидкість течії у місцях поселення тварин зазвичай коливається у межах від 0,1 до 1 м/с. Найсприятливіші умови ці молюски знаходять за значень чинника глибини від 0,01 до 0,3–0,4, рідше – до 2 м. У водоймищах лунки спостерігаються на різних субстратах (прибережне каміння та стебла зануреної водної рослинності), рідше – безпосередньо на донних відкладеннях. Вони трапляються також на субстратах алохтонного походження – корчах, перегниваючому гіллі дерев та чагарників, листовому опаді, целофанових пакетах, пляшках, консервних банках, тощо. Оптимум життя для знайдених видів у межах нейтрального значення рН середовища. Щільність поселення коливається в межах 6–75 екз./м². Статевий індекс у цілому рівноважний в усіх досліджених популяціях, лише в межах Житомира спостерігається переважання самицями самців удвічі. Гадаємо, що це пов'язане з антропогенним навантаженням саме у цих зонах, що призводить до вимирання самців як слабшої групи у популяціях. Для усіх досліджених популяцій отримано однакову картину сезонної динаміки екстенсивності інвазії лунок трематодами, а саме: пік припадає на другу половину літа (на один і той же місяць – липень). Різноманітні аспекти біології та екології цих молюсків являють собою неослабний науковий інтерес, зважаючи на зростання забруднення навколишнього середовища різними поллютантами внаслідок антропогенного тиску, що викликає масове вимирання молюсків, і, у свою чергу, неминуче відбивається на стані малакоценозів.

Література

1. Алимов А.Ф. Функциональная экология пресноводных двустворчатых моллюсков / А.Ф. Алимов // Тр. ЗИН АН СССР – Л.: Наука, 1981. – С. 89 – 98.
2. Жадин В.И. Методы гидробиологических исследований. – Жизнь пресных вод СССР. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1956. – Т.4. – С. 279 – 382.
3. Здун В.І. Личинки трематод в прісноводних молюсках України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 143 с.
4. Стадниченко А.П. Пресноводные моллюски Украинской ССР, их биоценотические связи и воздействие на моллюсков трематод: Автореф. дис. докт. биол. наук: 03.00.08. – Л., 1982. – 35 с.
5. Черногоренко М. И. Личинки трематод в моллюсках Днестра и его водохранилищ / М. И. Черногоренко. – К.: Наук. думка, 1983. – 210 с.